

KANCELARIA SENATU

BIURO KOMUNIKACJI SPOŁECZNEJ

BKS/DPK-132/30683/15 MK

Warszawa, dnia 26 stycznia 2016 r.

79-02/16

Nr 30683	Data wpływu 23 listopada 2015 r.
	Data sporządzenia informacji o petycji 14 stycznia 2016 r.

KOMBATANCI I OSOBY REPRESJONOWANE

TEMAT

**PRYZNANIE UPRAWNIEN KOMBATANCKICH
LUDNOŚCI CYWILNEJ WARSZAWY
REPRESJONOWANEJ W POWSTANIU WARSZAWSKIM**

WNOSZĄCY PETYCJE: petycja indywidualna

Julian B., mieszkaniec Warszawy w latach 1933-1944, uczestnik Powstania Warszawskiego, represjonowany w latach PRL-u z powodów politycznych.

PRZEDMIOT PETYCJI:

Podjąć inicjatywę ustawodawczą w sprawie przyznania uprawnień kombatanckich ludności cywilnej Warszawy represjonowanej w Powstaniu Warszawskim.

UZASADNIENIE WNOSZĄCEGO PETYCJE:

Autor petycji – mieszkaniec Warszawy, który przeżył Powstanie Warszawskie i obóz przejściowy w Pruszkowie – wnioskuje o uhonorowanie nielicznej już grupy ludności cywilnej – wygnańców Powstańczej Warszawy, poprzez uznanie ich za kombatanatów i przyznanie im świadczeń odszkodowawczych. Jego zdaniem – podstawą takiego wniosku powinien być dowód zameldowania w latach 1933-1944 w Warszawie – jako poświadczenie przebywania w innych miejscach odosobnienia, w których warunki pobytu nie różniły się od warunków w obozach koncentracyjnych.

W 2015 r. minęła 71. rocznica wybuchu i upadku Powstania Warszawskiego, w którym śmierć poniosło 18 tys. żołnierzy powstańczych sił zbrojnych, ale również zamordowanych zostało około 180 tys. cywilnych mieszkańców miasta, w tym ponad 20 tys. dzieci i przeszło 700 tys. osób zmuszonych zostało przez okupantów do opuszczenia stolicy. W tym kontekście autor petycji przypomina obóz przejściowy dla warszawiaków i mieszkańców okolicznych miejscowości w Pruszkowie, gdzie przeżywały swój dramat cywilne ofiary wojny.

Wnoszący petycję od wielu lat podejmuje starania o urzeczywistnienie niespełnionej woli śp. Lecha Kaczyńskiego Prezydenta RP w sprawie upamiętnienia i zachowania prawdy historycznej o Powstańczej Warszawie, poprzez uznanie za kombatanatów ludności cywilnej Warszawy. Autor w petycji podkreśla, że ludność cywilna poddawana była wielu aktom represji hitlerowskich, warszawiacy ginęli w płomieniach, pod gruzami, w kanałach i piwnicach, ulicznych masowych egzekucjach, byli bestialsko wykorzystywani i mordowani w obozach pracy przymusowej.

Wnoszący petycję dołączył pisma dokumentujące jego wieloletnią aktywność w sprawie, która jest przedmiotem petycji. Zwracał się on z wnioskami do Kancelarii Prezesa Rady Ministrów, Urzędu do spraw Kombatanatów i Osób Represjonowanych oraz Fundacji „Polsko-Niemieckie Pojednanie”. Z odpowiedzi uzyskanej z Biura Dyrektora Generalnego Urzędu do spraw Kombatanatów i Osób Represjonowanych z 14 października

2014 r. wynika, że „ofiara, jaką na ołtarzu walki o niepodległość Ojczyzny złożyło Miasto Stołeczne Warszawa wraz z jej bohaterską ludnością cywilną zasługuje na wieczną pamięć i najwyższy szacunek. Jednakże w chwili obecnej nie wydaje się możliwe przyznanie odszkodowań wraz z uprawnieniami kombatanckimi wszystkim mieszkańcom Warszawy, którzy przeżyli bestialstwa dokonywane przez niemieckiego okupanta. Wniosek taki nie płynie oczywiście z chęci deprecjacji cierpień mieszkańców Warszawy, jest natomiast konsekwencją hekatomb, jaka spadła na nasz kraj z rąk okupantów w trakcie wojny i po jej zakończeniu. Skutkiem tego Państwo Polskie nie jest w stanie zadośćuczynić – o ile w ogóle można mówić w tym przypadku, o jakiegokolwiek kompensacji – cierpieniom niezliczonej ilości ofiar wojny. Stąd przyjęto, iż z tytułu działań wojennych i represji mających wówczas miejsce pewne świadczenia otrzymywać będą bądź osoby walczące w różnych formach o wolność Ojczyzny, bądź też uwięzione w łagrach, obozach koncentracyjnych lub więzieniach.”

STAN PRAWNY:

Ustawa z dnia 24 stycznia 1991 r. o kombatantach oraz niektórych osobach będących ofiarami represji wojennych i okresu powojennego (Dz. U. z 2014 r., poz. 1206) w preambule stanowi: „Sejm Rzeczypospolitej Polskiej uznaje szczególne zasługi dla Polski tych wszystkich obywateli polskich, którzy walczyli o suwerenność i niepodległość Ojczyzny, nie szczędząc życia i zdrowia na polach walki zbrojnej – w formacjach Wojska Polskiego, armii sojuszniczych, a także w podziemnych organizacjach niepodległościowych i w działalności cywilnej – z narażeniem na represje. Sejm stwierdza, że władze III Rzeszy Niemieckiej, ówczesne władze Związku Socjalistycznych Republik Radzieckich i komunistyczny aparat represji w Polsce są winni cierpień zadanych wielu obywatelom Państwa Polskiego ze względów narodowościowych, politycznych i religijnych. Spowodowały one śmierć wielu milionów, a dla wielu stały się przyczyną trwałej utraty zdrowia. Kombatantom oraz ofiarom represji należy się głęboki szacunek wszystkich rodaków oraz szczególna troska i opieka ze strony instytucji państwowych, samorządów terytorialnych i organizacji społecznych”.

W myśl art. 1 ustawy kombatantami są osoby, które brały udział w wojnach, działaniach zbrojnych i powstaniach narodowych, wchodząc w skład formacji wojskowych lub organizacji walczących o suwerenność i niepodległość Rzeczypospolitej Polskiej. Zgodnie z art. 1 ust. 2 za działalność kombatancką uznaje się:

1. pełnienie służby wojskowej w Wojsku Polskim lub w polskich formacjach wojskowych przy armiach sojuszniczych podczas działań wojennych prowadzonych na

wszystkich frontach przez Państwo Polskie;

2. uczestniczenie w ramach polskich formacji i organizacji wojskowych w I wojnie światowej, w powstaniach narodowych i walkach o odzyskanie lub utrzymanie terytoriów Rzeczypospolitej Polskiej;

3. pełnienie służby w polskich podziemnych formacjach i organizacjach, w tym w działających w ramach tych organizacji oddziałach partyzanckich w okresie 1939-1945;

4. pełnienie służby wojskowej w armiach sojuszniczych, a także w sojuszniczych organizacjach ruchu oporu w okresie wojny 1939-1945;

5. pełnienie służby w polskich podziemnych formacjach wojskowych lub organizacjach niepodległościowych na terytorium Państwa Polskiego w jego granicach sprzed 1 września 1939 r. oraz w granicach powojennych w okresie od wkroczenia armii Związku Socjalistycznych Republik Radzieckich do końca 1956 r., jeżeli były to formacje lub organizacje stawiające sobie za cel niepodległość i suwerenność Rzeczypospolitej;

6. uczestniczenie w walkach w jednostkach Wojska Polskiego oraz zmilitaryzowanych służbach państwowych z oddziałami Ukraińskiej Powstańczej Armii oraz grupami Wehrwofu;

7. uczestniczenie w tzw. Niszczycielskich Batalionach na dawnych ziemiach polskich w województwach: lwowskim, stanisławowskim, tarnopolskim i wołyńskim w obronie ludności polskiej przed ukraińskimi nacjonalistami w latach 1944-1945.

Ponadto ustawodawca w art. 2 ustawy przyjął, że za działalność równorzędną z działalnością kombatancką uznaje się:

1. pełnienie funkcji cywilnych we władzach powstań narodowych oraz w administracji podziemnego Państwa Polskiego w okresie wojny 1939-1945, a także w podziemnych niepodległościowych organizacjach cywilnych w latach 1945-1956;

2. udział w okresie do 31 grudnia 1945 r. w walkach o zachowanie suwerenności i niepodległości Państwa Polskiego w zmilitaryzowanych służbach państwowych;

3. prowadzenie w okresie wojny 1939-1945 zorganizowanego i profesjonalnego tajnego nauczania dzieci i młodzieży;

4. dawanie schronienia osobom narodowości żydowskiej lub innym osobom, za których ukrywanie w latach 1939-1945, ze względu na ich narodowość lub działalność na rzecz suwerenności i niepodległości Rzeczypospolitej Polskiej – groziła kara śmierci;

5. zaokrętowanie marynarzy polskich w charakterze członków załogi na statku bandery własnej lub bandery koalicyjnej, przeznaczonym do działań wojennych 1939-1945;

6. uczestniczenie w latach 1914-1945 w walkach o polskość i wolność narodową

Śląska, Wielkopolski, Ziemi Lubuskiej, Gdańska, Pomorza i Ziemi Kaszubskiej oraz Warmii i Mazur, a także innych ziem zagarniętych przez zaborców;

7. czynny udział w zbrojnym wystąpieniu o wolność i suwerenność Polski w Poznaniu w czerwcu 1956 r., który spowodował śmierć lub uszczerbek na zdrowiu;

8. poniesienie śmierci, uszkodzenie ciała lub rozstrój zdrowia na czas powyżej siedmiu dni w grudniu 1970 r. na Wybrzeżu wskutek działania wojska lub milicji podczas wystąpień wolnościowych.

Do okresów działalności kombatanckiej lub równorzędnej z tą działalnością ustawodawca zaliczył (art. 3 ustawy) także czas przebywania w:

1. niewoli lub obozach internowanych oraz obozach podległych Głównemu Zarządowi do Spraw Jeńców Wojennych i Internowanych NKWD, a od marca 1946 r. MWD ZSRR, i obozach podległych Wydziałowi Obozów Kontrolno-Filtracyjnych NKWD, a od marca 1946 r. MWD ZSRR, spowodowanego działalnością kombatancką;

2. hitlerowskich więzieniach, obozach koncentracyjnych i ośrodkach zagłady oraz w innych miejscach odosobnienia, w których warunki pobytu nie różniły się od warunków w obozach koncentracyjnych, a osoby tam osadzone pozostawały w dyspozycji hitlerowskich władz bezpieczeństwa, a także w więzieniach i poprawczych obozach pracy oraz poprawczych koloniach pracy podległych Głównemu Zarządowi Obozów i Kolonii Poprawczych NKWD, a od marca 1946 r. MWD ZSRR, a także w więzieniach lub innych miejscach odosobnienia na terytorium Polski – spowodowanego działalnością.

Przepisy ustawy stosuje się również do osób, które podlegały represjom wojennym i okresu powojennego. W rozumieniu ustawy (art. 4) represje zdefiniowane są jako okresy przebywania:

1. z przyczyn politycznych, narodowościowych, religijnych i rasowych:

- a) w hitlerowskich więzieniach, obozach koncentracyjnych i ośrodkach zagłady,
- b) w innych miejscach odosobnienia, w których warunki pobytu nie różniły się od warunków w obozach koncentracyjnych, a osoby tam osadzone pozostawały w dyspozycji hitlerowskich władz bezpieczeństwa,
- c) w innych miejscach odosobnienia, w których pobyt dzieci do lat 14 miał charakter eksterminacyjny, a osoby tam osadzone pozostawały w dyspozycji hitlerowskich władz bezpieczeństwa:

2. z przyczyn narodowościowych i rasowych w gettach;

3. z przyczyn politycznych, religijnych i narodowościowych:

- a) w więzieniach oraz poprawczych obozach pracy i poprawczych koloniach

pracy podległych Głównemu Zarządowi Obozów i Kolonii Poprawczych NKWD, a od marca 1946 r. MWD ZSRR,

b) na przymusowych zesłaniach i deportacji w ZSRR;

4. w więzieniach lub innych miejscach odosobnienia na terytorium Polski na mocy skazania w latach 1944-1956, na podstawie przepisów wydanych przez władze polskie, przez sądy powszechne, wojskowe i specjalne albo w latach 1944-1956 bez wyroku – za działalność polityczną lub religijną, związaną z walką o suwerenność i niepodległość;

5. w przypadku osób, które jako dzieci zostały odebrane rodzicom w celu poddania eksterminacji lub przymusowego wynarodowienia.

PRACE LEGISLACYJNE:

Brak.

DZIAŁANIA POWIĄZANE:

8 listopada 2013 r. po wielu latach starań Komitetu Budowy Pomnika Ofiar Obozu KL Warschau, na terenie Muzeum Więzienia Pawiak od strony ul. Dzielnej, uroczyste odsłonięto tablicę poświęconą KL Warschau. Wykonanie tablicy sfinansowała Rada Ochrony Pamięci Walk i Męczeństwa.

25 września 2015 r. Sejm RP ustanowił dzień 2 października Dniem Pamięci o Cywilnej Ludności Powstańczej Warszawy. Posłowie podejmując przez aklamację uchwałę „złożyli hołd mieszkańcom stolicy: tym, którzy wspierając walczących powstańców – złożyli ofiarę życia, oraz tym, którzy po kapitulacji powstania warszawskiego zostali wypędzeni z miasta i przeszli gehennę obozów koncentracyjnych, niewolniczej pracy i tułaczki. Sejm Rzeczypospolitej Polskiej wyraził wdzięczność wszystkim Polakom, którzy udzielili wypędzonej ludności powstańczej Warszawy wsparcia i pomocy.”

INFORMACJE DODATKOWE:

Pruszków: w sierpniu 1944 r., okupanci niemieccy zorganizowali w Pruszkowie dla polskiej ludności cywilnej obóz przejściowy i rozdzielczy, znany pod nazwą Durchgangslager 121 (Dulag 121). Obóz powstał na terenie nieczynnych Zakładów Naprawczych Taboru Kolejowego. W obozie gromadzono warszawiaków i mieszkańców okolicznych miejscowości, wypędzanych z domów w trakcie oraz po zakończeniu Powstania Warszawskiego i decydowano o ich dalszym losie. Przez obóz przeszło 390–410 tys. osób (starsze źródła podają 550 tys.). W 2010 r. powstało w Pruszkowie Muzeum Dulag 121, które upamiętnia tamte wydarzenia.

KL Warschau (skrót od niem. Konzentrationslager Warschau) – niemiecki nazistowski obóz koncentracyjny, działający na terenie Warszawy w czasie II wojny

światowej, uznawany za jeden z elementów „zniszczenia polskiego miasta Warszawy” w ramach planu Pabsta. Obóz KL Warschau założono na podstawie decyzji Heinricha Himmlera z 16 lutego 1943 r., jednak zorganizowano go dopiero w maju 1943 r., już po upadku powstania w getcie warszawskim. Początkowo mógł działać jedynie jako obóz pracy, który objął obszar wzdłuż Gęsiej, pomiędzy Zamenhofa, Wołyńską, Ostrowską, Glinianą i Okopową, wykorzystując m.in. budynek Koszar Wołyńskich (gdzie znajdowało się więzienie Gęsiówka). Od 11 czerwca 1943 r. w skład obozu wszedł także Pawiak przy ulicy Dzielnej. Pierwszych więźniów w obozie umieszczono 19 lipca 1943 r., a pierwszym komendantem został Wilhelm Goecke. Historia niemieckiego obozu koncentracyjnego KL Warschau budzi kontrowersje. Wśród historyków nie ma zgody co do liczby ofiar i lokalizacji obozu. KL Warschau został wyzwolony 5 sierpnia 1944 r. podczas powstania warszawskiego przez żołnierzy Armii Krajowej batalionu „Zośka”.

Po wojnie na terenie dawnego obozu było więzienie, najpierw wykorzystywane przez NKWD, później UB, z przeznaczeniem dla więźniów kryminalnych i politycznych. Zburzono je pod koniec lat 50. Na terenie dawnego więzienia działa Muzeum Więzienia Pawiak jako oddział Muzeum Niepodległości.

Powstanie Warszawskie trwało 63 dni – od godz. 17 (godzina „W”) 1 sierpnia 1944 r. do upadku powstania i podpisania z niemieckim okupantem zawieszenia broni 3 października 1944 r. Około 40% uczestników powstania poległo, ranni byli prawie wszyscy, którzy przeżyli. Warszawa podczas Powstania Warszawskiego funkcjonowała w ramach demokratycznego Polskiego Państwa Podziemnego z legalnymi władzami, administracją, armią i innymi atrybutami państwowości. Ramy prawne dla władz krajowych i służb cywilnych zawarto w aktach wydanych w dwu Dziennikach Ustaw. Funkcjonowało polskie sądownictwo, służby policyjne, w dzielnicach miasta organizowały się powstańcze władze samorządowe. Każdy dom w mieście stanowił oddzielną jednostkę administracyjną, powstały komitety domowe i blokowe. Ich zadaniem było m.in. zapewnienie mieszkańcom bezpieczeństwa przez organizację obrony przeciwlotniczej i przeciwpożarowej, sprawowanie opieki społecznej, organizacja punktów żywienia, kopanie studni, uprzątnięcie ruin, grzebanie poległych itd. Mieszkańcy prowadzili również działalność informacyjno-propagandową – ukazywały się 134 tytuły prasowe, emitowano audycje radiowe. Życie zwykłych mieszkańców w okupowanej Warszawie było jednak bardzo trudne i niebezpieczne – nie wiadomo dokładnie ile ofiar cywilnych pochłonęło powstanie. Polscy i zachodni historycy twierdzą, że zginęło od 150 tys. do 200 tys. mieszkańców stolicy, Niemcy – że 250 tys. W wyniku powstania 500–550 tys. mieszkańców stolicy oraz około

100 tys. osób z miejscowości podwarszawskich hitlerowcy zmusili do opuszczenia swoich domów.

Adolf Hitler postanowił zniszczyć Warszawę przed wybuchem Powstania Warszawskiego – 27 lipca 1944 r. wydał rozkaz w tej sprawie, wybuch powstania dostarczył jedynie dodatkowego pretekstu.

Do momentu wybuchu powstania warszawiaków rozstrzeliwano (32 tys. osób), wysyłano do obozów koncentracyjnych (23 tys.) i wywożono na roboty przymusowe (86 tys.), ale po powstaniu fala zbrodni niemieckich narastała jeszcze gwałtowniej (IPN).

Badania IPN wskazują, iż w dniu wybuchu II wojny światowej 1 września 1939 r. Warszawa liczyła 1,3 mln mieszkańców. Szacuje się, że w trakcie i po zakończeniu Powstania Warszawskiego około 90 tys. Polaków wysłano na roboty przymusowe w głąb Rzeszy, 60 tys. zesłano do obozów koncentracyjnych, 100 tys. z różnych powodów zwolniono, a 300–350 tys. ludzi rozwieziono w ramach Generalnego Gubernatorstwa, pozostawiając ich bez środków do życia. Niemożliwe okazało się ustalenie liczby rannych.

Publikacja opracowana przez Maję Motyl i Stanisława Rutkowskiego „Rejestr miejsc i zbrodni ... Powstanie Warszawskie” stwierdza: „szacunek strat ludności cywilnej poza działaniami bojowymi wynosi ponad 63 tys. osób”.

„Raport o startach wojennych Warszawy” sporządzony w latach 2004–2005 (w ramach Zespołu Doradców Prezydenta m.st. Warszawy) szacuje całość strat materialnych poniesionych przez miasto i jego mieszkańców w czasie II wojny światowej na 18,2 mld przedwojennych złotych (wg wartości złotówki z sierpnia 1939 r.), co równe jest 45,3 mld dolarów (wg obecnej wartości).

Polacy uznają Powstanie Warszawskie za najważniejszy zryw narodowy. Tak wynika z badania przeprowadzonego przez Homo Homini na zlecenie „Rzeczpospolitej” (lipiec 2013 r.) 34% polskiego społeczeństwa uważa, że Powstanie Warszawskie „miało największy wpływ na to, jak dziś żyjemy” – 42% z nich jest w wieku pomiędzy 25 a 34 lata, a 37% to osoby w wieku przedemerytalnym między 55. a 64. rokiem życia.

OPRACOWAŁA:

Marzena Krysiak

WICEDYREKTOR:

Joanna Urban